

**Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Національний університет «Одеська юридична академія»**

БАРЦИЦЬКА АНАСТАСІЯ АНАТОЛІЇВНА

УДК 343.98

**КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ:
СУТНІСТЬ ТА МІСЦЕ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ НАУКИ**

**Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність**

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Одеса – 2011

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України
ТІЩЕНКО Валерій Володимирович,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри криміналістики

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії правових наук України,
Заслужений діяч науки і техніки України
ШЕПІТЬКО Валерій Юрійович,
Національний університет
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»,
завідувач кафедри криміналістики;

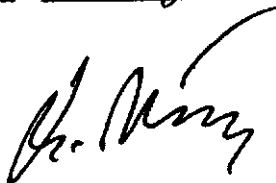
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
ІЩЕНКО Андрій Володимирович,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри криміналістики

Захист відбудеться «17» червня 2011 р. о «10» год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23 (зал засідань).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, Піонерська, 2.

Автореферат розісланий «16» лютого 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.В. Тіщенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах розвитку української державності та розбудови її демократичних, соціальних та правових інститутів все більшої актуальності набуває питання щодо вдосконалення практики боротьби зі злочинністю. Особливої гостроти цій проблемі надають сучасні тенденції якісних змін у структурі злочинної діяльності, невинне підвищення рівня злочинності, що потребують нових підходів у дослідженні соціально-негативних проявів та розробки ефективних методів і засобів розслідування та попередження злочинів. Одним із таких новаційних напрямків наукових досліджень у криміналістиці є теоретична розробка та практичне застосування технологічного підходу до розслідування злочинів.

Актуальними є дослідження природи технології в окремих прикладних аспектах криміналістики, разом із тим, на сучасному етапі розвитку науки проблеми технологічного підходу дедалі активніше набувають методологічного значення. Безумовний інтерес у цьому зв'язку викликає впровадження у понятійний апарат криміналістичної науки досить лаконічної, проте змістовної категорії «криміналістична технологія». Відсутність достатнього наукового обґрунтування та визначеного місця криміналістичної технології в системі криміналістики призводить до її неоднозначного розуміння, що є значною перепорою на шляху ефективного впровадження технологічного підходу в правозастосовну практику.

Теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження є праці відомих вчених у галузі криміналістики та судової експертології, зокрема: Ю. П. Аленіна, Л. І. Аркуші, Р. С. Белкіна, В. Д. Берназа, І. О. Возгріна, А. Ф. Волобуєва, О. Ю. Головіна, В. Г. Гончаренка, Г. А. Густова, А. В. Дулова, А. М. Зініна, В. А. Журавля, О. О. Ексархопуло, А. В. Іщенко, Є. П. Іщенко, Н. І. Клименко, І. І. Когутича, В. Я. Колдіна, В. П. Колмакова, В. О. Коновалової, В. П. Корж, І. І. Котюка, В. С. Кузьмічова, Н. П. Майліс, О. М. Моїсєєва, В. О. Образцова, Д. П. Поташник, Л. Д. Самігіна, М. Я. Сегая, В. К. Стринжі, В. В. Тіщенко, О. С. Шаталова, В. Ю. Шепітька, А. В. Шмоніна, Б. В. Щура, М. П. Яблокова та інших науковців.

Проблеми запровадження технологічного підходу в окремих напрямках криміналістики вже тривалий час перебувають у центрі уваги науковців. Однак до цього часу відсутнє комплексне дослідження теоретичних засад його формування та практичного застосування, а також невизначеним залишається місце криміналістичної технології в системі криміналістики. Нагальна необхідність у вирішенні зазначених наукових проблем зумовила вибір теми даного дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація відповідає плану наукових досліджень кафедри криміналістики

Національного університету «Одеська юридична академія» на тему «Сучасні наукові засоби і методи розслідування злочинів: проблеми теорії і практики» в межах комплексної цільової програми «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (номер державної реєстрації 0110U000671). Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» від 17 листопада 2008 року (протокол № 5).

Мета і завдання дослідження. Основна мета дисертаційного дослідження полягає у визначенні сутності криміналістичних технологій та можливостей перегляду та доповнення загальних теоретичних положень криміналістики, криміналістичної техніки, криміналістичної тактики та криміналістичної методики з урахуванням технологічного підходу в теорії криміналістики та практиці розслідування злочинів.

Відповідно до поставленої мети вирішенню у роботі підлягають такі завдання:

- визначити історичні передумови та сучасні фактори формування поняття «технологія» в криміналістиці;
- виокремити основні сутнісні риси криміналістичної технології та надати авторське визначення її поняття;
- обґрунтувати теоретичну та практичну значимість криміналістичної технології, що дозволить розглянути її як категорію криміналістичної науки;
- запропонувати класифікацію криміналістичних технологій;
- обґрунтувати природу технологічного підходу в системі загально-теоретичних положень криміналістики;
- сформулювати основоположні засади практичного застосування технологічного підходу до розслідування злочинів;
- визначити місце і роль криміналістичних технологій в системі техніко-криміналістичних, тактичних та методичних положень криміналістики.

Об'єктом дослідження є правовідносини у сфері використання криміналістичних технологій у правозастосовній діяльності.

Предметом дослідження є криміналістичні технології, їх сутність та місце в системі криміналістичної науки.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації складає система наукових методів пізнання об'єктивної дійсності, основою яких є діалектичний метод, що дозволив розглянути всі процеси та явища в їх взаємозв'язку та взаємообумовленості; формально-логічний метод – забезпечив логічну послідовність дослідження та відповідну форму його вираження; системно-структурний метод – надав можливість визначити належність криміналістичної технології до системи криміналістики та визначити її власну структуру; історичний метод – дозволив дослідити

історичний аспект формування поняття технології в різних сферах наукових знань та визначити передумови його виникнення у криміналістиці; порівняльно-правовий метод – забезпечив проведення порівняльного аналізу різних поглядів науковців на досліджуваний предмет; соціологічний метод – дозволив провести анкетування слідчих працівників, оцінити та узагальнити результати дослідження; функціональний метод – застосовувався для визначення ролі криміналістичних технологій в оптимізації слідчої та експертної діяльності; аналітичний метод – використовувався у вивченні наукових праць з тематики дисертаційного дослідження, узагальненні окремих наукових позицій та формулюванні власних висновків.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження складає анкетування 100 слідчих МВС та прокуратури України в Одеській, Херсонській, Чернігівській, Харківській, Рівненській, Дніпропетровській та Івано-Франківській областях.

Дисертаційне дослідження носить комплексний характер, що зумовлено використанням положень філософії, логіки, теорії інформації, наукової організації та управління, а також інших галузей наукових знань.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим комплексним дослідженням теоретичних засад формування технологічного підходу в криміналістиці, результати якого мають велике теоретичне та практичне значення, враховуючи сучасні тенденції розвитку криміналістики.

До основних результатів, які відображають наукову новизну дисертаційного дослідження, належать положення, а саме:

вперше:

- запропоновано періодизацію процесу становлення поняття «технологія» в криміналістиці та виокремлено сучасні фактори його формування;

- визначено сутність криміналістичної технології як науково обумовленої системи практичних дій та процедур, що підлягають послідовній реалізації в процесі проведення експертної діяльності, застосування техніко-криміналістичних засобів, вирішення тактичних та стратегічних завдань розслідування;

- сформульовано основоположні принципи практичної реалізації криміналістичних технологій, до яких належать загальні принципи: законності, науковості, практичної необхідності та спеціальні принципи: ефективності, комплексності, індивідуальності, ситуаційності, варіативності, етапності, цілісності, цілеспрямованості, послідовності;

- розроблено класифікацію криміналістичних технологій, що розподілені за сферою криміналістичної діяльності: експертна технологія та слідча технологія. Остання класифікована за характером слідчої діяльності:

технологія застосування техніко-криміналістичних засобів, технологія слідчих дій, технологія розслідування злочинів;

- обґрунтовано теоретичну та практичну значимість криміналістичної технології як наукової категорії, що входить до понятійного апарату криміналістики;

- сформульовано технологічний підхід як напрямок дослідження закономірностей щодо реалізації комплексів взаємопов'язаних дій та процедур, що застосовуються у певній послідовності, з метою досягнення необхідного результату у практиці злочинної, а також криміналістичної діяльності;

- обґрунтовано природу технологічного підходу як різновиду діяльнісного підходу, що відображає динамічні процеси діяльності двох протилежних типів: злочинної діяльності та діяльності з розслідування злочинів;

- визначено систему методів щодо практичної реалізації технологічного підходу в процесі розслідування злочинів, що включає: метод планування, метод моделювання, метод програмування, евристичний метод;

удосконалено:

- визначення технологічного підходу до розслідування злочинів як процесу послідовного виконання інформаційно-пізнавальних та організаційно-управлінських дій;

- положення відносно розмежування понять «технологія», «алгоритм» та «програма»;

- розуміння технологічного підходу до дослідження злочинної діяльності з позицій системності, комплексності та послідовності;

набуло подальшого розвитку:

- уявлення про технологічний аспект застосування техніко-криміналістичних засобів та проведення окремих слідчих дій;

- положення щодо основоположної єдності ситуаційного та технологічного підходів до діяльності з розслідування злочинів;

- підхід до розуміння експертної технології як системи взаємопов'язаних дій та процедур, що перебуває у взаємозв'язку із слідчою технологією.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що в дисертаційному дослідженні сформовано основоположні засади запровадження технологічного підходу в діяльність з розслідування злочинів. На принципово новому рівні визначено основні напрямки її оптимізації. Окрім цього, результати дисертаційного дослідження можуть бути використані:

– у науково-дослідній роботі – при визначенні пріоритетних напрямків наукових досліджень та подальшій розробці технологічного підходу в криміналістиці;

– у навчальному процесі – при викладанні курсу «Криміналістика», а також використанні положень технологічного підходу при підготовці підручників та навчальних посібників з криміналістики;

– у практичній діяльності – з метою подальшого впровадження окремих криміналістичних технологій у практику боротьби зі злочинністю у таких напрямках: ефективного застосування техніко-криміналістичних засобів у слідчій та експертній практиці; розробки технологій проведення експертних досліджень; ефективного вирішення тактичних та стратегічних завдань розслідування.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою, що виконана з урахуванням новітніх досягнень криміналістичної науки та тенденцій її подальшого розвитку. Викладені положення та основні висновки дисертації відповідають меті наукового дослідження.

У дисертації використовуються раніше опубліковані матеріали особистих наукових праць та опублікованих у співавторстві з В.В. Тіщенко тез доповіді, особистий внесок дисертанта в яких полягає в: обґрунтуванні актуальності технологічного підходу в криміналістиці та визначенні основних сутнісних ознак криміналістичної технології.

Апробація результатів дослідження. Дисертаційна робота підготовлена на кафедрі криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія», обговорена на її засіданнях та рекомендована до захисту. Основні положення дисертаційного дослідження обговорювалися на наукових конференціях: Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького складу «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 5-6 червня 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми кримінального права, процесу та криміналістики» (м. Одеса, 9 жовтня 2009 р.); Науково-практичній конференції «Криміналістика у протидії злочинності» (м. Київ, 16 жовтня 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «V Прибузькі юридичні читання» (м. Миколаїв, 27-28 листопада 2009 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених та студентів «Закарпатські правові читання» (м. Ужгород, 29-30 квітня 2010 р.); Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького та аспірантського складу «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 21-22 травня 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Криміналістика XXI століття» (м. Харків, 25-26 листопада 2010 р.).

Публікації. Основні положення дисертації знайшли відображення у шести наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях України та

Російської Федерації, а також у семи публікаціях тез доповідей за основними напрямками дисертаційного дослідження.

Структура дисертації представлена згідно із логічною послідовністю дисертаційного дослідження та складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (290 найменувань на 27 сторінках) та додатку (на 2 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 194 сторінки, з них основного тексту 165 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, встановлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, охарактеризовано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено дані про їх апробацію.

Розділ 1 «Теоретичні засади формування технологічного підходу в криміналістиці» складається з трьох підрозділів, в яких визначаються концептуальні положення технологічного підходу в криміналістиці.

У *підрозділі 1.1. «Історичний шлях становлення категорії «криміналістична технологія»* обґрунтовано, що поняття «технологія» в криміналістиці має довготривалу передісторію його виникнення та поступового розвитку. Досліджено витoki його зародження та формування в різних сферах наукових знань, диференціація та інтеграція яких призвела до поступової уніфікації визначення технології як цілеспрямованого процесу послідовного виконання певних дій. Дослідження загальних закономірностей формування поняття технології дозволило відтворити шлях його становлення в криміналістичній науці. Доведено, що виникненню поняття «технологія» передувало його розуміння вже на ранніх етапах розвитку криміналістичної науки.

Передумовами виникнення поняття технології в криміналістиці стало вживання поняття техніки у широкому значенні щодо процесу проведення певної діяльності. Обґрунтовано, що первісними спробами розробки технологічного підходу до процесу розслідування можливо вважати ідею щодо запровадження «схеми розслідування злочинів» (І. М. Якімов) та порівняння процесу розслідування злочинів із виробничими процедурами (В. І. Громов).

На підставі історичного аналізу досліджено хронологічну послідовність запровадження поняття «технологія» в різні напрямки криміналістичних досліджень. Визначено, що вперше поняття «технологія» було застосовано щодо експертної діяльності (А. І. Вінберг, 1956 р.), потім – до діяльності з розслідування злочинів (Г. А. Густов, 1972 р.), злочинної діяльності

(А. В. Дулов, 1976 р.), а також у системі загальнотеоретичних положень криміналістики (О. О. Ейсман, 1978 р.).

Визначено сучасні фактори становлення поняття «технологія» в криміналістиці: науково-технічний розвиток; кібернетизація практики боротьби із злочинністю; ускладнення структури злочинної діяльності; ускладнення процесів управління та організації в діяльності з розслідування злочинів; алгоритмізація та програмування процесу розслідування в цілому, а також щодо вирішення окремих завдань. Зазначено, що становлення поняття технології в криміналістиці обумовлено виокремленням нових аспектів інформаційно-пізнавальних та організаційно-управлінських процесів розслідування, визначення яких не охоплюється традиційною системою понять криміналістики.

Враховуючи сучасну тенденцію технологізації в криміналістиці, визначено основні напрямки криміналістичних досліджень щодо: впровадження технології в понятійно-категоріальний апарат криміналістики, формування технологічного підходу до експертної діяльності, процесу розслідування злочинів та вирішення окремих криміналістичних завдань, а також дослідження технологій злочинної діяльності. Зазначено, що розвиток технологічного підходу в криміналістиці зумовлений якісними перетвореннями інформаційно-пізнавальних та організаційно-управлінських процесів діяльності з розслідування злочинів.

У *підрозділі 1.2. «Сутність криміналістичних технологій та їх значення»* розкрито зміст поняття «криміналістична технологія» та сформульовано його авторське визначення.

З позицій системного аналізу криміналістична технологія розглянута як підсистема системи загального рівня – соціальної технології, що виступає її родовим поняттям. Визначена наступність криміналістичної технології до основних сутнісних ознак поняття технології в соціальній сфері, а саме: активна форма діяльності суб'єкту, цілеспрямований характер та послідовність реалізації певного процесу. Шляхом співвідношення суміжних понять у загальному науковому та криміналістичному розумінні виокремлено найбільш суттєві ознаки криміналістичної технології: системність, комплексність та послідовність. Визначено підходи до розуміння криміналістичної технології на теоретичному та практичному рівнях як системи теоретичних положень щодо основоположних засад практичної реалізації послідовних процесів у експертній та слідчій діяльності, що знаходить своє відображення в системі загальнотеоретичних положень криміналістики, а також загальних положень криміналістичної техніки та експертних досліджень, криміналістичної тактики та криміналістичної методики.

На підставі дослідження загальних наукових положень технології та аналізу окремих аспектів її розуміння в системі понять криміналістики, криміналістична технологія визначена як науково обумовлена система практичних дій та процедур, що підлягають послідовній реалізації в процесі проведення експертної діяльності, застосування техніко-криміналістичних засобів, вирішення тактичних та стратегічних завдань розслідування. Визначено основні функції криміналістичної технології: системоутворююча, пізнавальна, управлінська, прогностична.

В практичному аспекті криміналістична технологія реалізується через процес послідовного запровадження комплексу дій та процедур у інформаційно-пізнавальній та організаційно-управлінській сферах експертної та слідчої діяльності. Основоположними засадами практичної реалізації криміналістичних технологій визначено систему загальних принципів: законності, науковості, практичної необхідності та спеціальних принципів: ефективності, комплексності, індивідуальності, ситуаційності, варіативності, етапності, цілісності, цілеспрямованості, послідовності.

Основними напрямки дослідження технологій у криміналістиці є злочинна діяльність (технології злочинної діяльності) та діяльність з розслідування злочинів (криміналістичні технології). Здійснено класифікацію криміналістичних технологій за сферою криміналістичної діяльності: експертна технологія та слідча технологія. Остання класифікована за характером слідчої діяльності: технологія застосування техніко-криміналістичних засобів, технологія слідчих дій, технологія розслідування злочинів.

Досліджено та критично оцінено ідею О. О. Ексархопуло щодо визначення криміналістичної технології як узагальнюючого розділу наукових знань криміналістики. Вбачається правильним досліджувати технологічний аспект у системі загальнотеоретичних, техніко-криміналістичних, тактичних та методичних положень криміналістики як площину розуміння закономірностей щодо реалізації послідовних та взаємопов'язаних процесів щодо застосування техніко-криміналістичних засобів, проведення окремих слідчих дій та розслідування злочинів у цілому. Обґрунтовано, що криміналістична технологія не може виступати як самостійний елемент системи криміналістики, враховуючи її сутність та практичне призначення, що полягає у забезпеченні оптимального та ефективного вирішення слідчих та експертних завдань.

Визначено окремі напрямки формування понятійно-категоріального апарату криміналістики та окреслено основні проблеми, що постають на цьому шляху. Відзначено особливе теоретичне та практичне значення криміналістичної технології як наукової категорії, що входить до понятійно-категоріального апарату криміналістики. Підтверджено її особливу

методологічну роль, про що свідчить активний розвиток технологічного підходу в криміналістиці.

У *підрозділі 1.3. «Технологічний підхід в системі загально-теоретичних положень криміналістики»* дослідження спрямоване на визначення сутності технологічного підходу, а також його теоретичного та практичного значення. Обґрунтовано історичну обумовленість технологічного підходу в криміналістиці, виникнення якого відповідає загальним законам та пріоритетним напрямкам розвитку науки.

З позицій технологічного підходу визначено напрямок дослідження об'єкта криміналістики як якісно нової форми наукового пізнання та функціонування складних систем – злочинної діяльності та діяльності з розслідування злочинів.

Досліджуючи сутність технологічного підходу, виявлено його споріднені ознаки із загальними рисами пізнавального підходу. Технологічний підхід визначено як напрямок дослідження закономірностей щодо реалізації комплексів взаємопов'язаних дій та процедур, що застосовуються в певній послідовності, з метою досягнення необхідного результату в практиці злочинної, а також криміналістичної діяльності.

На підставі аналізу різних підходів технологічний підхід обґрунтовано як різновид діяльнісного підходу, що зумовлено природою діяльності як динамічного процесу, реалізація якого відбувається у формі цілеспрямованих, послідовних дій. Обґрунтовується, що технологічний підхід відображає послідовні процеси двох протилежних типів: злочинної діяльності та діяльності з розслідування злочинів. Наголошується на технологічному підході до процесу розслідування злочинів, що полягає у послідовному виконанні комплексу інформаційно-пізнавальних та організаційно-управлінських дій. Практична реалізація технологічного підходу відбувається шляхом застосування наступних методів: планування, моделювання, програмування та евристичного методу. Технологічний підхід методологічно орієнтований на послідовну реалізацію системи визначених дій, враховує динамічну структуру діяльності з розслідування злочинів.

Розділ 2 «Криміналістичні технології в системі техніко-криміналістичних, тактичних, методичних положень криміналістики» складається з трьох підрозділів, у яких розкривається сутність слідчих технологій щодо використання технічних засобів, проведення окремих слідчих дій та їх застосування в процесі розслідування злочинів, а також досліджуються основні сутнісні ознаки поняття експертної технології.

У *підрозділі 2.1. «Технологічний аспект криміналістичної техніки та експертних досліджень»* обґрунтовується, що основними напрямками розвитку криміналістичної техніки є розробка сучасних технічних засобів та технологій їх ефективного застосування.

Запровадження поняття «технологія» в систему понять криміналістичної техніки пов'язується з розвитком інформаційних технологій та необхідністю комплексного застосування техніко-криміналістичних засобів. Зазначене положення ґрунтується на результатах анкетування слідчих МВС та прокуратури України, згідно з якими 95% опитаних вважає за необхідне розробляти технології використання техніко-криміналістичних засобів.

Визначено криміналістичний зміст понять техніки та технології в їх взаємозв'язку. Звернено увагу на те, що технічні засоби криміналістики впроваджуються у слідчу діяльність шляхом їх практичної реалізації у формі послідовного процесу. Сутність технології полягає в комплексній реалізації системи дій, прийомів та правил щодо застосування техніко-криміналістичних засобів.

Практичне значення технології у криміналістичній техніці – забезпечення ефективного застосування техніко-криміналістичних засобів у процесі проведення окремих слідчих дій. Обґрунтовано, що комплексна реалізація техніко-криміналістичних та тактичних положень криміналістики у слідчій діяльності відбувається на технологічному рівні.

Основними напрямками подальшого запровадження технологій застосування технічних засобів у діяльність з розслідування злочинів є: розробка нових та вдосконалення існуючих засобів криміналістичної техніки, формування сучасних техніко-криміналістичних комплексів (наборів, комплектів), розвиток інформаційних технологій, а також їх запровадження у слідчу та експертну практику.

Відзначено, що розвиток сучасної системи експертної діяльності відбувається в напрямі її технологізації. На підставі аналізу наукових визначень поняття експертної технології виокремлено основні підходи до його розуміння. Автор дисертаційного дослідження підтримує позицію тих науковців, які застосовують діяльнісний підхід до розуміння експертної технології як системи взаємопов'язаних дій та процедур, що виконуються у певній послідовності з метою ефективного вирішення експертних завдань. Сутність експертної технології відповідає основним ознакам родового поняття «криміналістична технологія».

Видається можливим визначити експертну технологію як засіб оптимізації діяльності в межах експертного дослідження та розглядати у взаємозв'язку із слідчою технологією як єдиний технологічний процес, що включає підготовку, призначення, проведення судової експертизи, оцінку та використання даних висновку експерта. Визначено, що експертна технологія є похідною від слідчої технології щодо призначення експертизи, відібрання зразків для порівняльного дослідження та проведення інших слідчих дій, що спрямовані на отримання матеріалів для експертного дослідження.

Вирішення експертних завдань підпорядковано кінцевій меті розслідування – встановленню об'єктивної істини у кримінальній справі.

У підрозділі 2.2. *«Технологічний аспект криміналістичної тактики»* обґрунтовується доцільність використання поняття технології поряд із такою ж слідчих дій. Розмежується поняття «технологія слідчих дій» із окремими поняттями даного розділу криміналістики, зокрема, «тактичний прийом» та «тактична комбінація». Основним критерієм їх розмежування визначено психологічний зміст, що не властивий технологічним процесам слідчої діяльності. Констатується необхідність досліджувати та розробляти технології проведення окремих слідчих дій, що підтверджується результатами анкетування слідчих працівників МВС та прокуратури України (79 %).

Визначено сутнісні риси технології підготовки та проведення слідчих дій, що полягають у комплексному та послідовному виконанні організаційних та планувальних дій та процедур. Підкреслено технологічний характер окремих слідчих дій (накладання арешту на кореспонденцію, зняття інформації з каналів зв'язку, призначення експертизи). Технологія їх підготовки та проведення полягає у планомірному та послідовному виконанні комплексу взаємообумовлених дій, що не потребують застосування тактичних прийомів та їх комплексів. Досліджено технологічний аспект окремих слідчих дій, що полягає в послідовності реалізації комплексу дій з підготовки, планування та проведення, зокрема, огляду місця події, обшуку, виїмки, відтворення обстановки та обставин події. Наголошується на тому, що окремі слідчі дії мають різний ступінь технологічного вмісту, що обумовлено специфікою джерел доказової інформації.

Технологія слідчих дій розглядається у двох значеннях: як самостійний засіб криміналістичної тактики щодо проведення слідчих дій технологічного характеру та ефективний засіб оптимізації окремих слідчих дій щодо комплексної підготовки, планування та їх організаційного супроводження. Основним засобом реалізації технологій слідчих дій є розробка програм вирішення окремих завдань розслідування.

Визначено, що складною формою втілення технології слідчих дій є реалізація тактичних операцій, що забезпечує найбільш раціональну послідовність проведення слідчих дій, оперативно-розшукових заходів та організаційних дій та процедур. Технологічною ознакою тактичної операції є системність.

У підрозділі 2.3. *«Технологічний аспект криміналістичної методики»* досліджується сутність та місце технології розслідування в системі методичних положень криміналістики. Встановлено, що розвиток у криміналістиці концепції алгоритмізації зумовив формування технологічного підходу до процесу розслідування злочинів. Технологія розслідування досліджується в системі споріднених понять алгоритму та програми.

Обґрунтовується, що технологія розслідування складається із сукупності алгоритмів та реалізується у формі певних програм вирішення стратегічних завдань. Важливе значення програмування процесу розслідування окремих категорій злочинів підтверджується даними анкетування слідчих МВС та прокуратури України, що засвідчують необхідність викладення методичних рекомендацій у вигляді програм розслідування (65%).

Інформаційним відображенням сучасної тенденції технологізації злочинної діяльності у структурі окремих методик розслідування злочинів є визначення технології злочинної діяльності як елемента криміналістичної характеристики щодо окремих категорій злочинів.

Засновуючись на теоретичних положеннях криміналістичної методики, обґрунтовано застосування технологічного підходу до побудови типових програм розслідування та їх реалізації у процесі розслідування конкретних злочинів. Визначено, що технологічний підхід до процесу розслідування злочинів забезпечується такими принципами: ситуаційності, етапності та планомірності.

Ситуаційність розслідування полягає в розробці типових слідчих ситуацій, що виступають основою технологізації процесу розслідування – виділення відповідних завдань та програм. Звертається увага на основоположну єдність ситуаційного та технологічного підходів у методиці розслідування злочинів.

Періодизація процесу розслідування передбачає його розподілення на систему взаємопов'язаних дій, спрямованих на вирішення комплексу завдань на певних його етапах. Зміст технології розслідування визначається в інформаційно-пізнавальному та організаційно-управлінському аспектах діяльності з розслідування злочинів на початковому та наступному етапах.

Планомірність забезпечує впорядкування діяльності з розслідування злочинів, визначення її тактичних та стратегічних завдань, а також найбільш ефективних та оптимальних шляхів їх вирішення.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукової проблеми, що полягає у визначенні теоретичних засад криміналістичних технологій у криміналістиці. До основних результатів дисертаційного дослідження, що мають важливе теоретичне та практичне значення, належать:

1. Історичний шлях становлення поняття «технологія» в криміналістичній науці пов'язаний із загальним розвитком наукового знання та визначений такими періодами:

1) передумови формування криміналістичної технології, до яких віднесені перші ознаки технологізації процесу розслідування – розробка «схеми розслідування злочинів» (І. М. Якімов), порівняння процесу розслідування злочинів із виробничими процедурами (В. І. Громов) та використання поняття «техніка розслідування» в широкому значенні (С. А. Голунський, Г. К. Рогінський, Н. П. Макаренко);

2) виникнення поняття «технологія» в криміналістиці. Вперше поняття «технологія» було застосовано щодо експертної діяльності (А. І. Вінберг, 1956 р.), згодом – до процесу розслідування злочинів (Г. А. Густов, 1972 р.), злочинної діяльності (А. В. Дулов, 1976 р.) та загальнотеоретичних положень криміналістики (О. О. Ейсман, 1978 р.);

3) подальший розвиток та становлення поняття «технологія» в криміналістиці, обумовлено такими факторами: загальним науково-технічним розвитком; кібернетизацією практики боротьби із злочинністю; ускладненням структури злочинної діяльності; ускладненням процесів управління та організації у діяльності з розслідування злочинів; алгоритмізацією та програмуванням процесу розслідування в цілому, а також щодо вирішення окремих завдань.

2. Сучасний розвиток технологічного підходу в криміналістиці зумовлений якісними перетвореннями інформаційно-пізнавальних та організаційно-управлінських процесів діяльності з розслідування злочинів, яким властиві технологічні ознаки: системність, комплексність та послідовність.

3. Основні підходи до розуміння криміналістичної технології визначаються на теоретичному та практичному рівнях. На теоретичному рівні криміналістична технологія є системою теоретичних положень щодо основоположних засад практичної реалізації послідовних процесів, що знаходить своє відображення в системі загально-теоретичних положень криміналістики, а також загальних положень криміналістичної техніки та експертних досліджень, криміналістичної тактики та криміналістичної методики. На практичному рівні криміналістична технологія є системою практичних дій та процедур, що виконуються у певній послідовності в експертній та слідчій діяльності.

4. Криміналістична технологія – це науково обумовлена система практичних дій та процедур, що підлягають послідовній реалізації в процесі проведення експертної діяльності, застосування техніко-криміналістичних засобів, вирішення тактичних та стратегічних завдань розслідування.

5. Напрямами дослідження технологій у криміналістиці є злочинна діяльність (технології злочинної діяльності) та діяльність з розслідування злочинів (криміналістичні технології). Криміналістичні технології розподілені за сферою криміналістичної діяльності: експертна технологія

та слідча технологія. Останню можна класифікувати за характером слідчої діяльності: технологія застосування техніко-криміналістичних засобів, технологія слідчих дій, технологія розслідування злочинів.

6. Основоположними засадами практичної реалізації криміналістичних технологій є система загальних принципів: законності, науковості, практичної необхідності та спеціальних принципів: ефективності, комплексності, індивідуальності, ситуаційності, варіативності, етапності, цілісності, цілеспрямованості, послідовності.

7. Криміналістична технологія як категорія криміналістичної науки має загальне наукове значення для всіх розділів криміналістики та виявляється у практичних аспектах її реалізації в системі експертної діяльності, вирішення окремих завдань та діяльності з розслідування злочинів у цілому. У системі криміналістики технологія визначається у двох аспектах: як самостійна наукова категорія, що входить до понятійного апарату криміналістики, та ефективний засіб вирішення слідчих та експертних завдань. Особливу методологічну роль криміналістичної технології підтверджує активний розвиток технологічного підходу у всіх напрямках криміналістичних досліджень.

8. Поступовий розвиток уявлень про технологічну природу злочинної діяльності та діяльності з розслідування злочинів зумовив формування технологічного підходу. Технологічний підхід – це напрямок дослідження закономірностей щодо реалізації комплексів взаємопов'язаних дій та процедур, що застосовуються у певній послідовності, з метою досягнення необхідного результату в практиці злочинної, а також криміналістичної діяльності. Технологічний підхід як різновид діяльнісного відображає динамічні процеси діяльності двох протилежних типів: злочинної діяльності та діяльності з розслідування злочинів.

9. Сутність технологічного підходу до процесу розслідування злочинів полягає в комплексному та послідовному виконанні інформаційно-пізнавальних та організаційно-управлінських дій. Виникнення технологічного підходу пов'язано із розвитком алгоритмічного та ситуаційного підходів, що виступають основою технологізації та передумовою програмування розслідування. Реалізація технологічного підходу відбувається шляхом застосування таких методів: планування, моделювання, програмування та евристичного методу.

10. Технологічний аспект в системі техніко-криміналістичних, тактичних та методичних положень криміналістики є площиною розуміння закономірностей з реалізації послідовних процесів щодо застосування техніко-криміналістичних засобів, проведення окремих слідчих дій та

розслідування злочинів у цілому. Основним призначенням криміналістичних технологій є забезпечення оптимального та ефективного вирішення слідчих та експертних завдань.

11. Слідча технологія реалізується у криміналістичній техніці, криміналістичній тактиці та криміналістичній методиці в трьох основних напрямках: 1) застосування техніко-криміналістичних засобів; 2) проведення окремих слідчих дій та їх комплексів; 3) реалізація окремих методик розслідування.

12. Слідча технологія та експертна технологія перебувають у безпосередньому взаємозв'язку та утворюють єдиний технологічний процес з підготовки, призначення, проведення судової експертизи, оцінки та використання даних висновку експерта. Експертні технології є похідними від слідчих технологій щодо призначення експертизи, відібрання зразків для порівняльного дослідження та проведення інших слідчих дій, що спрямовані на отримання матеріалів для експертного дослідження.

13. У системі положень криміналістичної техніки сутність технології полягає у комплексній та послідовній реалізації системи дій, прийомів та правил щодо застосування техніко-криміналістичних засобів. Основним її призначенням є забезпечення ефективного застосування техніко-криміналістичних засобів в процесі проведення окремих слідчих дій.

14. У криміналістичній тактиці технологія слідчих дій забезпечує послідовне виконання організаційних та планувальних дій, головним чином з підготовки, а також щодо порядку їх проведення. Окремі слідчі дії мають технологічний характер: накладання арешту на кореспонденцію, зняття інформації з каналів зв'язку, призначення експертизи. Всі слідчі дії мають різний ступінь технологічного вмісту, що обумовлено специфікою джерел доказової інформації. Технологія слідчих дій як засіб криміналістичної тактики передбачає розробку програм ефективного проведення окремих слідчих дій, а також забезпечує їх комплексну реалізацію в поєднанні з оперативно-розшуковими заходами та організаційними діями і процедурами.

15. В системі методичних положень криміналістики технологічний підхід застосовується до побудови типових програм розслідування та їх реалізації в процесі розслідування конкретних злочинів. Принципи ситуаційності, етапності та планомірності є основою технологізації процесу розслідування, що на підставі типових слідчих ситуацій включає формування завдань та програм розслідування, розподілення процесу розслідування на систему взаємопов'язаних дій та їх планування на початковому та наступному етапах.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Барцицька А. А. Формування поняття «криміналістична технологія» – історико-етимологічний аспект / А. А. Барцицька // Вісник прокуратури. – К., 2009. – № 3. – С. 113-119.
2. Барцицька А. А. Особливості застосування евристичного підходу в пошуково-пізнавальній діяльності слідчого / А. А. Барцицька // Правове життя сучасної України : міжнар. наук. конф. проф.-викл. і аспірант. складу, 5-6 червня 2009 р. – О. : Фенікс, 2009. – С. 589-591.
3. Барцицька А. А. Співвідношення алгоритмічного та евристичного підходів в процесі розслідування та розкриття злочинів / А. А. Барцицька // Проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : міжнар. наук.-практ. конф., 9 жовтня 2009 р. – О. : Фенікс, 2009. – С. 331-334.
4. Барцицька А. А. Криміналістична технологія як складовий елемент понятійно-категоріального апарату криміналістичної науки: постановка проблеми / В. В. Тіщенко, А. А. Барцицька // Криміналістика у протидії злочинності : наук.-практ. конф., 16 жовтня 2009 р. – К. : Хай-Тек-Прес, 2009. – С. 73-76.
5. Барцицька А. А. Визначення технологічного аспекту криміналістичної тактики / А. А. Барцицька // V Прибузькі юридичні читання : міжнар. наук.-практ. конф., 27-28 листопада 2009 р. – Миколаїв : Іліон, 2009. – С. 330-331.
6. Барцицька А. А. Технологічний аспект провадження окремих слідчих дій / А. А. Барцицька // Закарпатські правові читання : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених та студ., 23-30 квітня 2010 р. : у 2 т. / за заг. ред. Ф. Г. Ващука, П. А. Трачука. – Ужгород : ЗакДУ, 2010. – Т. 2. – С. 288-289.
7. Барцицька А. А. Тактико-технологічний аспект планування розслідування / А. А. Барцицька // Правове життя сучасної України : міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу, 21-22 травня 2010 р. – О. : Фенікс, 2010. – С. 654-655.
8. Барцицька А. А. Визначення технологічного аспекту криміналістичної техніки / А. А. Барцицька // Криміналістика XXI століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25-26 листопада 2010 р. – Х. : Право, 2010. – С. 82-85.

9. Барцицька А. А. Сутність та функції технологічного елементу експертної діяльності / А. А. Барцицька // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. – Вип. 55. – О. : Юрид. літ-ра, 2010. – С. 462-465.
10. Барцицька А. А. Технологія злочинної діяльності як елемент криміналістичної характеристики окремих категорій злочинів / А. А. Барцицька // Держава та регіони : наук.-вироб. журн. – Запоріжжя, 2011. – № 2. – С. 121-124.
11. Барцицкая А. А. Сущность технологического аспекта криминалистической тактики / А. А. Барцицкая // Рос. юрид. журн. – Екатеринбург, 2011. – № 4. – С. 157-161.
12. Барцицька А. А. Категорія «криміналістична технологія» в понятійному апараті криміналістики / А. А. Барцицька // Митна справа. – О., 2011. – № 5. – С. 173-177.
13. Барцицька А. А. Криміналістичні технології в системі техніко-криміналістичних положень / А. А. Барцицька // Вісник прокуратури. – К., 2011. – № 10. – С. 83-86.

АНОТАЦІЯ

***Барцицька А.А.* Криміналістичні технології: сутність та місце в системі криміналістичної науки. – Рукопис.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса, 2011.

Дисертація присвячена дослідженню теоретичних основ формування технологічного підходу у криміналістиці. Визначено історичні передумови, фактори становлення поняття «криміналістична технологія», а також сучасні напрямки криміналістичних досліджень щодо впровадження технології у понятійно-категоріальний апарат криміналістики, формування технологічного підходу до експертної діяльності, процесу розслідування злочинів та дослідження технологій злочинної діяльності. Виокремлено основні сутнісні риси криміналістичної технології та надано авторське визначення її поняття. Обґрунтовано теоретичну та практичну значимість криміналістичної технології як категорії, що входить до понятійно-категоріального апарату криміналістичної науки.

Визначено природу технологічного підходу як напрямку дослідження закономірностей щодо реалізації комплексів взаємопов'язаних дій та процедур в практиці злочинної, а також криміналістичної діяльності. Технологічний підхід розглянутий в системі загально-теоретичних, техніко-криміналістичних, тактичних та методичних положень криміналістики. Обґрунтовується доцільність використання комплексу методів щодо його

практичної реалізації, а саме: планування, моделювання, програмування та евристичного методу. Технологічний підхід визначено до процесу застосування техніко-криміналістичних засобів, проведення окремих слідчих дій, а також реалізації окремих методик розслідування.

Ключові слова: криміналістична технологія, технологічний підхід, технологічний аспект, технологічний процес, система криміналістики.

АННОТАЦИЯ

Барцицкая А.А. Криминалистические технологии: сущность и место в системе криминалистической науки. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальный университет «Одесская юридическая академия». – Одесса, 2011.

Диссертация посвящена исследованию теоретических основ формирования технологического подхода в криминалистике. Основная цель работы – определить сущность криминалистических технологий, а также возможность пересмотра и дополнения общетеоретических положений криминалистики, криминалистической техники, криминалистической тактики и криминалистической методики с учетом разработок технологического подхода в теории и практике расследования преступлений.

Определены исторические предпосылки и факторы становления понятия «криминалистическая технология», а также современные направления криминалистических исследований по внедрению технологии в понятийно-категориальный аппарат криминалистики, формированию технологического подхода к экспертной деятельности, процессу расследования преступлений и исследованию технологий преступной деятельности.

Обозначены подходы к пониманию криминалистической технологии на теоретическом и практическом уровнях как системы теоретических положений о закономерностях функционирования последовательных процессов в экспертной и следственной деятельности. Выделены основные сущностные черты криминалистической технологии как научно обусловленной системы практических действий и процедур, которые подлежат последовательной реализации в процессе проведения экспертной деятельности, применения технико-криминалистических средств, решения тактических и стратегических задач расследования. Основными признаками криминалистической технологии являются: системность, комплексность и последовательность. В системе криминалистики технология определяется как научная категория, которая входит в понятийный аппарат криминалистики, а также рассматривается как эффективное средство решения следственных и экспертных задач.

Основные направления исследования технологий определены относительно объектной сферы криминалистики: технологии преступной

деятельности и криминалистические технологии. Представлена классификация криминалистических технологий по сфере криминалистической деятельности: экспертная технология и следственная технология. Последняя классифицирована с учетом характера следственной деятельности: технология применения технико-криминалистических средств, технология следственных действий, технология расследования преступлений.

Определена сущность технологического подхода как направления исследования закономерностей по реализации комплексов последовательных действий и процедур в практике преступной, а также криминалистической деятельности. Уделяется внимание технологическому подходу к процессу расследования преступлений. Обосновывается целесообразность использования комплекса методов по его практической реализации, а именно: планирования, моделирования, программирования и эвристического метода.

Представлены основные направления практического применения следственных технологий в процессе применения технико-криминалистических средств, проведения отдельных следственных действий, а также их комплексов и реализации частных методик расследования преступлений.

Ключевые слова: криминалистическая технология, технологический подход, технологический аспект, технологический процесс, система криминалистики.

SUMMARY

Bartsitskaya A.A. Criminalistic technologies: their essence and place in the system of the science of investigation. – Manuscript.

Candidate of Law thesis specialty 12.00.09 – criminal process and the science of investigation; forensic enquiry; search activities. – National University 'Odesa Academy of Law'. – Odesa, 2011.

The thesis researches theoretical grounds of the technological approach formation in the science of investigation. Historical prerequisites and current factors of formation of the notion investigation technologies are defined. Principal essential characteristics of investigation technologies are singled out; the author's notion of investigation technologies is defined. Theoretical and practical significance of investigation technologies as a constituent conceptual category of the science of investigation is grounded.

The research defines the nature of the technological approach as a regularity research area in the realization of complex interrelated actions and procedures. The technological approach is considered in the system of general theoretical, technical investigation, tactical and methodological aspects of the science of investigation.

Key words: investigation technologies, technological approach, technological aspect, technological process, the system of criminalistics.